

УДК 316. 422. 42

А. О. ГАЙДАБРУС

ПРИНЦИПИ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО СУБ'ЄКТА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЕУЕ

Сформульовано та обґрунтовано принципи інтелектуалізації держави як ключового інноваційного суб'єкта постіндустріальної реформи українського суспільства в період соціальної трансформації.

In the article of certain and grounded principles of intellectualization of the state as a key innovative subject in Post-Industrial reform of Ukraine society in the time of social transformation.

Ключові слова: інтелектуалізація держави, постіндустріальне суспільство, постіндустріальні трансформація.

Стрімке наростання соціально-економічних труднощів в Україні обумовлене збігом двох кризових процесів: національної системно-технологічної кризи і глобальної фінансової кризи. Перехід української економіки на шлях повноцінних ринкових відносин, ледве почавшись, загрожує завершитися поверненням на позиції державного регулювання макроекономічних процесів і жорсткої регламентації підприємств і фірм базових секторів. І цей процес здійснюється в рамках старої індустріальної моделі управління, коли інноваційна трансформація механізмів державного управління була тільки заявлена, але не знайшла практичного підтвердження ні у змінах структури державного управління, ні в реаліях державної політики. Українське суспільство опинилося в небезпечному положенні, що загрожує втратою стратегічного суверенітету, бо заявлена урядом постіндустріалізація країни припускає самостійну і свідомо сформульовану суб'єктну дію [9, с. 19–21]. У той же час Українська держава – ключовий консолідуючий учасник усіх суспільних, економічних і політичних реформ – поки що не стала інноваційним суб'єктом постіндустріального процесу [4, с. 141]. Здебільшого ми отримуємо протилежні процеси, коли держава все більш втрачає здатність стати таким суб'єктом через свою обмеженість суто тактичними питаннями і відсутність мотивації до своєї інтелектуалізації. Зрозуміло, проблема полягає не у відсутності в політичному керівництві достатньої кількості грамотних фахівців і вчених, а в невідповідності діючих державних інтересів і реальних відносин принципам постіндустріального розвитку суспільства.

Саме принципова неготовність українського державного управління до власної формаційної перебудови зумовило суттєве відставання української науки як в аспектах інтелектуалізації держави, так і в аспектах формування постіндустріальної стратегії. У сучасній українській науці майже не зустрічається проблемного розуміння значущості трансформації принципів державності в період інноваційної

перебудови, а також здебільшого не отримала особливої уваги тематика розвитку суб'єктності держави в еволюційному перетворенні суспільства.

Проблемам утілення практичних механізмів інтелектуалізації суб'єктів державного управління в період постіндустріальної трансформації українського суспільства присвячено небагато уваги дослідників, які, як правило, лише відсторонено констатували важливість цього чинника. Але, не маючи владного запиту, українські соціологи уникали суттєвого розгляду питання, яке видається досить некомфортним для сучасної правлячої еліти, бо наполягає на принципових оновленнях базових таких моделей влади, що змінюють популістські наголоси і сюжети на принципові дії і пропозиції, які висвітлюють необхідність перетворення культивованої владної парадигми, згідно з якою громадянське суспільство є не суб'єктом, що створює публічну владу, а керованим і контрольованим підлеглим, який легалізується лише у ступені сприйняття ним діючої системи державного управління. І тому можна виділити лише небагато авторів, таких як Д. Белл, А. Василик, Л. Ємельяненко, В. Іноземцев, М. Корецький, В. Новицький, В. Онікієнко, Н. Тарнавська, І. Терон, Э. Тоффлер, А. Чухно, що у своїх дослідженнях наполягають на інтелектуальній трансформації самої системи державного управління як головному чиннику постіндустріальної розбудови українського суспільства.

Мета даної статті – формулювання принципів інтелектуалізації держави як ключового інноваційного суб'єкта постіндустріальної реформи сучасного українського суспільства в період соціальної трансформації.

Суспільству для переходу в постіндустріальний стан необхідно забезпечити суб'єктність держави у ключових сферах відтворення соціальної формації. Однією з таких ключових сфер є оборот інтелектуального капіталу, оскільки інноваційними виявляються не тільки форми, ідеї, засоби і технології, а й самі принципи інтелектуального виробництва і споживання [2, с. 43]. В обороті інтелектуального капіталу відбувається саморозвиток культурних форм цивілізації. При цьому суб'єктність суспільства відтворюється не в інституціональній логіці програмних постанов про подальший розвиток наукової думки, а в ігровому форматі дійсного інноваційного процесу. Суб'єкт державного управління забезпечує успіх реформування суспільних процесів, коли він безпосередньо бере участь у виробництві – обміні – споживанні і дійсно якісно еволюціонує у своїй управлінській інноваційній дії.

Оптимальність формату соціокультурних перетворень полягає в тому, що інноваційні відносини влади розгортаються не в політичному або силовому протистоянні учасників, а у створенні ними комунікативної підстави для відносин нової формації і в пошуку свого нового місця і призначення. Владна модель виникає і втілюється в інноваційному реформуванні суб'єктом дійсно регульованого ним соціального процесу [1, с. 172].

Стан інноваційної реформи соціокультурного устрою є базовим, а не перехідним, оскільки суспільство існує як сутність у параметрах еволюції, коли трансформаційна зміна суспільних відносин домінує над їх збереженням у межах діючого відтворювального процесу, а інституціалізація формації підпорядкована її інновації. Тому інноваційність соціальної дії виступає як визначальний критерій розвитку постіндустріального суспільства.

Оборот інтелекту стає ключовою сферою інноваційних реформ постіндустріального суспільства, оскільки це суспільство виникає як трансформація індустріального суспільства, що відтворюється в оборотах соціального капіталу. При цьому слід зазначити, що інтелектуальний капітал відтворюється в еволюційній трансформації його суб'єктів: виробників і споживачів. І, відповідно, його розвиток обумовлений дією суб'єктних механізмів соціуму.

Наука є фундаментальною підставою втілення механізмів суб'єктності держави і інтегруючим чинником державної політики. Суб'єктність держави підтримується наукою в її інноваційній дії, у формах комунікації учасників, у технологіях і засобах проектування і управління.

Тому оборот інтелектуальної комунікації є ключовим параметром трансформації соціального устрою. Постіндустріальне суспільство виступає як суб'єкт соціально-економічних відносин інтелектуального виробництва, а постіндустріальний ринок – це ринок інтелектуальних інвестицій.

Таким чином, про постіндустріальне (інноваційне) суспільство не можна говорити як про етап розвитку індустріального суспільства. Нова формація є трансформацією попередньої формації. Саме у трансформації виявляється інноваційна домінанта соціального процесу.

Постіндустріальна трансформація поширює принцип інновації на якість всієї формації [7, с. 7–8].

Інноваційність історичної ситуації обумовлює новий тип розвитку культурних форм, зокрема – державності. Цей тип розвитку відображає зміну зовнішнього (природотворчого) напрямку цивілізаційного руху на внутрішній розвиток людської сутності. Така зміна пріоритетів виражена в новій якості постіндустріального розвитку суспільства:

- істотному зниженню частки працівників, зайнятої в матеріальному виробництві;

- концентрації зусиль суспільства на гармонізацію свого природного стану в навколишньому середовищі (а не на намаганнях привласнити ресурси і перетворити їх на продукти власного споживання);

- посилення уваги щодо питань організації суспільства, зокрема підвищення якості організаційно-структурних процесів життєдіяльності;

- універсалізація і підвищення масштабів соціальної значущості індивіда. Кожен член суспільства знаходить потенціал суб'єктності і стає учасником культурних рольових відносин суб'єктів державності, тобто відносин політичного і соціально-економічного партнерства-конкуренції, позиціонування, проектування [5, с. 53]. Ця тенденція все більш виявляється в розвинених країнах і стає визначальним чинником соціальних процесів, зокрема у вирішенні владних питань державності. Ми визначаємо цю тенденцію як егополія (від лат. ego – я та гр. poleo – продаю), тобто це принцип індивідуалізації суб'єкта влади, що діє в індустріальному суспільстві. Егополія – це новий тип самоорганізації соціальної формації, коли індивід творить свою культурно-рольову реальність – реальність суб'єктної самореалізації – на противагу тотальної рольової реальності індустріального суспільства. Егополія

новий тип рольових відносин, обумовлений домінантою інновації. Вона затверджується як якість суб'єктності формації в обороті інтелектуального капіталу і інших ключових сферах відтворення цивілізації, зокрема на рівні відносин державності, що втілює принцип централізованого суб'єктного управління соціальним процесом.

Індивідуальність стає не тільки найбільш значущим суб'єктивним чинником, але і капіталом – культурною формою цивілізації, що відтворюється. Таким чином, егополія стає новим принципом дії механізмів постіндустріального суспільства.

Інноваційний суб'єкт знаходить легальний статус учасника відносин державності і затверджує домінанту своїх правил владної гри. У ході таких змін інституціалізація соціального процесу стає прикладною і раціональною функцією, позбавляється “недоторканності” і монополії законодавчої “системи”.

Інноваційна гра є еволюційним механізмом соціального відтворення державних відносин між суб'єктами. Постіндустріальне суспільство є визначальною формулою суб'єктності сучасної цивілізації. Суть постіндустріальної інновації – реалізація суб'єктивних механізмів владної дії.

Індивідуалізація суб'єкта формації – сутність інновації. Індивідуалізація не має нічого спільного з персоніфікацією суб'єкта. Це принцип створення соціокультурної комунікації. Тепер її визначальним змістом стає не виконання розпоряджень і норм рольової поведінки, а реалізація ігрової дії соціального індивіда у здійсненні своєї рольової мотивації.

Домінанта індивідуальної волі стає визначальним чинником [8]. Це не якась історична закономірність – механізм долі, а реалізація права формування реальності в усвідомленні власної мотивації, результатом якої є практична дія. Утілення індивідуальної потреби суб'єкта суспільного розвитку стає реальністю суб'єктивної дії. Це обумовлює домінування суб'єктивного принципу державності в еволюції суспільства. При цьому вищі якості державності виявляються у своїй соціальній ігровій природі, а не в імперативах державних універсалів.

Таким чином, демократична інституціалізація основ державності змінилася демократичною інновацією принципів влади. А замість демотивуючого затвердження “суспільних основ буття” має місце процес гармонізації культурних форм цивілізації в рольовому обміні – реалізації суб'єктності в міжсуб'єктивному обороті відносин формації. Будь-який мотивований індивід бере участь у законотворчості, відповідно до формату і змісту його ролі, і не прагне обійти закон або пристосуватися до нього.

Система інститутів влади, що існує в Україні, протистоїть інноваційній перебудові. Вона прагне заздалегідь обмежити інновацію державного управління рамками законів індустріальної формації, тоді як саме формація є центральним об'єктом інноваційної дії. І в цій трансформаційній грі відносин влади реалізується суб'єктивність, а значить, державність українського суспільства.

Держава, що намагається нав'язати суспільству свої інституційні закони, виступає не тільки інструментом насильства, але і перешкоджає власній інновації [5, с. 5]. Інноваційний підхід інтерпретує закони як форми суспільного відтворення дійсності і гармонізації буття. Кожен суб'єкт відтворюється за своїми інституційними

законами. А в інноваційній рольовій дії він еволюціонує, знаходячи можливість удосконалювати і якісно розвивати свої інституційні закони.

Будучи ключовим інноваційним суб'єктом постіндустріальної реформи, українська держава повинна запропонувати учасникам принципи інноваційної гри. Це принципи рольової взаємодії суб'єктів (партнерство, конкуренція, паралельний розвиток) у реалізації своїх комунікаційних відносин. Ці відносини визначають параметри інноваційної взаємодії і “поле” трансформації влади, її формат, наочність і механізми державного управління [4, с. 142].

Форми культурного обміну владними ініціативами припускають суб'єктність гравця в галузі своєї суспільної комунікації. Учасник реформування відтворювального процесу є значущим суб'єктом, а не просто виробляє – обмінює – споживає або керує оборотом. Інновація суб'єкта держави неможлива, якщо держава не виробляє і не обмінює, а лише споживає створений кимось інтелектуальний продукт.

Інноваційна перебудова української держави повинна стимулювати її стати повноцінним учасником інтелектуального виробництва в обороті інтелектуального капіталу. Нетворча, інтелектуально нерозвинена держава, що відстоює монополію своєї влади, – безумовно аутсайдер [5, с. 53].

Оборот інтелектуального капіталу має свою специфіку в реалізації суб'єктності учасників, оскільки вироблені інтелектуальні продукти споживаються, переважно самими виробниками при впровадженні або подальших дослідженнях і розробках [2, с. 40].

Вони реінвестуються у власне відтворення у вигляді “неявних знань”, навичок, зростання професіоналізму, лідерських переваг і актуалізованого виробничого процесу, а також організаційної системи базових технологій і виробничої інфраструктури. Тому споживачі інтелектуального продукту володіють двома цінними здібностями: наявністю власного інтелектуального виробництва і здатністю інвестувати (привласнювати) загальнозначущі культурні форми.

Відповідно, у споживанні інтелектуального продукту є два інноваційні плани: еволюційний, такий, що включає якісну зміну суб'єкта в результаті привласнення нового (зовнішнього) знання, і генетичний, такий, що здійснює відтворювальні зміни суб'єкта в результаті здійснення власного виробництва і споживання інтелектуального продукту. Ці плани значущо розділені, але відносяться до одного суб'єкта і тому обумовлюють один одного.

Без надходження зовнішніх знань не виникає інноваційна мотивація, але без власного інтелектуального виробничого процесу не реалізується інноваційний ресурс суб'єкта. Тобто споживання інтелектуального продукту – це принципово інноваційний процес, а не просте функціональне відтворення [3, с. 97]. У ньому незмінно присутня суб'єктність та її інноваційний рух.

Постіндустріальне суспільство прийнято інтерпретувати як “суспільство знань”, оскільки інноваційний стан цього суспільства відтворюється в обороті інтелектуального виробництва і споживання [6, с. 169]. Творчий потенціал особи – головний ресурс нової формації і основа її свободи від інституційних розпоряджень індустріального суспільства. Інтелектуальна інновація індивідуального суб'єкта влади стає загальнозначущою метою, досягнення якої породжує спільність взаємодії усіх спільнот постіндустріального суспільства [Там же, с. 159–161].

Таким чином, логіка еволюційного розвитку держави як ключового інноваційного суб'єкта створює підстави для інтерпретації суб'єктних механізмів постіндустріальної реформи. Постіндустріальна держава – це носій суб'єктної мотивації, який втілює домінують соціального розвитку.

Домінантою постіндустріального руху є трансформація державності, що полягає в отриманні індивідуалізованої якості суб'єктної дії, а ключовим інноваційним гравцем тут є держава. Егополія як оборот соціальної формації інноваційного типу реалізується безпосередньою участю суб'єкта влади у виробництві – обміні – споживанні інтелектуальних продуктів. Тому інноваційність державного управління знаходиться, перш за все, у сфері інтелектуальної життєдіяльності суспільства.

Слід звернути увагу, що інтелектуалізація держави як інноваційного суб'єкта не є самоціллю влади і суспільства. Більш того, не є самоціллю і постіндустріальний вибір України, що забезпечується інноваційною дією інтелектуальної системи державного управління. Єдиною гідною уваги реформаторів цінністю тут може бути еволюційна парадигма розвитку українського суспільства, оскільки еволюційна трансформація є реальністю соціального процесу. Саме в цій реальності суспільство здійснюється в своєму суб'єктному виборі.

Тому виявлення в даному дослідженні принципів інтелектуалізації держави – це практична підстава для втілення еволюційного змісту соціального процесу, а не презентовані для наукової дискусії стратегічні орієнтири або ідеї національного розвитку.

Безпосередня творча участь влади у процесах інтелектуального виробництва – обміну – споживання забезпечує реальність і адекватність трансформації комунікативного простору. Ігрова форма комунікації учасників інноваційних реформ влади по суті є еволюційним рухом суб'єктності соціальної дії. А інноваційність ролей учасників, що трансформують саму суб'єктну основу – систему державного управління, утілює еволюційну якість соціальної дії держави і його соціального партнера і опонента – цивільної влади.

Інновація – реалізований принцип комунікації, а не чергова програма інноваційних перетворень, що здійснюється державними чиновниками – інституціоналістами і тому свідомо приречена на провал. Це інша модель влади, де баланс сторін, кожна з яких рухома своєю природною мотивацією, підтримується їх дійсними інтересами у взаємній реалізації, оскільки інновація як суб'єктна дія втілюється в інституційних перетвореннях системи, а інституціоналізація розвивається в інноваційному процесі волевиявлення правлячих суб'єктів.

Інтелектуалізація держави дозволяє їй усвідомити і прийняти таку модель балансу публічного і громадянського суб'єктів влади, виявити власну зацікавленість в оптимізації принципів і технологій владної дії, а також у формуванні механізмів соціокультурного інтелектуального розвитку українського суспільства. Цивілізаційний вибір України на користь постіндустріальних трансформацій створює можливість перенесення досвіду провідних країн світу та використання у нашій країні моделей влади, що вже пройшли випробування в різних формах прояву, і багато з яких з успіхом діють. Звісно, цей досвід може бути ефективно відтворений

у нашій країні лише з урахуванням її національних особливостей, а також соціокультурних обставин реалізації механізмів демократичного управління.

Література:

1. *Белл Д.* Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; пер. с англ. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Academia, 2004. – 788 с.
2. *Василик А.* Система чинників формування та розвитку інтелектуального капіталу в Україні / А. Василик // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 6. – С. 39–43.
3. *Иноземцев В. Л.* Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы / В. Л. Иноземцев. – М. : Логос, 2000. – 304 с.
4. *Корецький М. Х.* Державна політика у сфері інноваційної діяльності / М. Х. Корецький // Державне управління та місцеве самоврядування : тези VII Міжнар. наук. конгресу, 29-30 березня 2007 р., м. Харків. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2007. – С. 140–142.
5. *Новицький В.* Інституціоналізм у діалектиці сучасного економічного розвитку / В. Новицький // Економіка України. – 2005. – № 7. – С. 49–58.
6. *Онікієнко В. В.* Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України // за ред. В. В. Онікієнка. – К. : РВПС НАН України, 2006. – 480 с.
7. *Тарнавська Н.* Новітні прояви конкуренції в суспільстві, яке базується на знаннях / Н. Тарнавська // Економіка України. – 2008. – № 2. – С. 5–16.
8. *Тоффлер Э.* Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2002.
9. *Чухно А.* Науково-технологічний розвиток як об’єкт дослідження еволюційної економічної теорії / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 1. – С. 12–22.

Надійшла до редколегії 20.01.2010 р.